

ราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓

สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข ฯ

ทรงพระนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

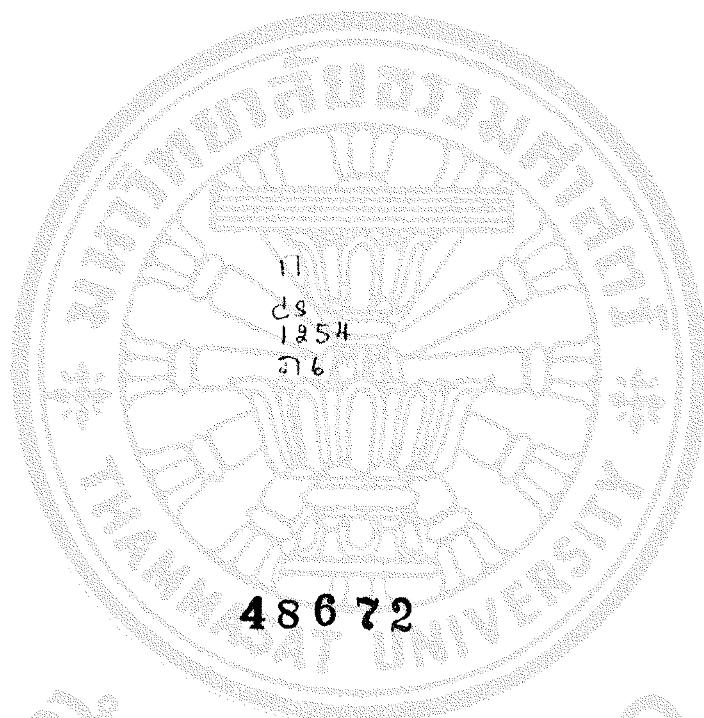
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชทาน

ในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลศตมาห

พระศพสมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข ฯ

ณวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

พระบรมรูปแลพระรูป

พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว

สมเด็จ
เจ้าฟ้ากรมหลวงวิสุทธิ
กษัตริย์

อธิบาย

หนังสือเรื่องราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ นี้ สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช ทรงเรียบเรียงขึ้น และทรงเจตนาไว้จะให้เปนหนังสือสำหรับพิมพ์แจกเรื่องหนึ่งในงานพระศพเมื่อพระองค์เสด็จทิวงคต

เหตุที่สมเด็จพระราชปิตุลา ฯ ทรงพระนิพนธ์หนังสือเรื่องนี้มีเค้าเงื่อนให้สันนิษฐาน ว่าเห็นจะทรงพระดำริเมื่อหอพระสมุด ฯ พิมพ์หนังสือเรื่องราชินิกูลรัชชกาลที่ ๒ (หรือที่มักเรียกกันว่า เรื่องราชินิกูลบางช้าง) ซึ่งกรมหลวงวงศาธิราชสนิท โปรดให้พระยาอุไทยธรรม (แก้ว) แต่งนั้นปรากฏขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ สมเด็จพระราชปิตุลา ฯ ตรัสปรารภแก่ข้าพเจ้าในครั้งนั้น ว่า ควรจะมีเรื่อง ราชินิกูล รัชชกาลที่ ๓ อีกสักเรื่อง ๑ ข้าพเจ้ากราบทูลสนองพระดำรัสว่าถ้ามีได้ก็จะดีหนักหนา แต่เกรงจะหาตัวผู้แต่งยาก เหมือนเช่นข้าพเจ้าก็ไม่รู้เรื่องพอจะแต่ง ถ้าพระองค์ทรงพระนิพนธ์เองนั่นแลเห็นจะสำเร็จ ในเวลานั้นก็หาได้ตรัสตอบประการใดไม่ แต่ต่อมาสมเด็จพระราชปิตุลา ฯ มีพระดำรัสแก่ข้าพเจ้าว่าลองทรงแต่งเรื่องราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ อยู่ ถ้าสำเร็จเมื่อใดจะประทานฉบับมายังหอพระสมุด ฯ แต่นั้นมาได้เคยดำรัสเล่าให้ข้าพเจ้าฟังเนือง ๆ ถึงการที่ทรงพยายามสืบสวนเรื่องราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ แต่ก็ยังไม่ได้ประทานฉบับมาจนเสด็จทิวงคต หม่อมเจ้าหญิงวิลัยกัญญา พระสุณิสา ซึ่งได้เปนอุปฐากสนองพระเดชพระคุณมาในตอนเมื่อทรงพระชราทุพลภาพ เล่าว่า

สมเด็จพระราชบิดุลา ฯ เอาพระหฤทัยใส่ในการทรงพระนิพนธ์หนังสือเรื่องนี้มาเสมอไม่ขาด ทรงทราบว่าเชื้อสายราชินิกูลยังมีตัวอยู่ที่ไหนมักโปรดให้เรียกมาทรงไต่ถามถึงลำดับตระกูล แล้วจดแก้ไขเพิ่มเติมลงในพระนิพนธ์ แลเคยดำรัสว่าหนังสือเรื่องนี้ถ้าทรงแต่งไม่สำเร็จก่อนเสด็จทิวงคต กรมพระดำรง ฯ เขาคงช่วยแต่งให้สำเร็จทันพิมพ์แจกในงานพระศพ ดังนี้ ยังมีเหตุอื่นอีกอย่าง ๑ ซึ่งเปนปัจจัยให้ทรงแต่งช้า ด้วยสมเด็จพระราชบิดุลา ฯ ทรงพยายามแต่งเรื่องราชินิกูลรัชกาลที่ ๕ อีกด้วยเรื่อง ๑ พร้อมกับทรงพระนิพนธ์เรื่องราชินิกูลรัชกาลที่ ๓ แต่ส่วนเรื่องราชินิกูลรัชกาลที่ ๕ ข้าพเจ้าจะยังไม่กล่าวอธิบายในที่นี้

เมื่อสมเด็จพระราชบิดุลา ฯ เสด็จทิวงคต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรด ฯ รับเปนเจ้าภาพบำเพ็ญพระราชกุศลหน้าพระศพในงานสัตตมวาร บัญญาสมวาร แลศตมาห มีพระบรมราชโองการสั่งราชบัณฑิตยสภาให้จัดการพิมพ์หนังสือสำหรับพระราชทานแจกเปนที่ระลึกทั้ง ๓ งานนั้น ข้าพเจ้านึกขึ้นถึงกระแสรับสั่งของสมเด็จพระราชบิดุลา บรมพงศาภิมุข ฯ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงกราบทูลแด่สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งทรงเปนประธานกรรมการจัดมฤดก ทรงรับเปนพระธุระตรวจค้นแล้วส่งหนังสือเรื่องต่าง ๆ ซึ่งสมเด็จพระราชบิดุลา ฯ ได้ทรงพระนิพนธ์ประทานมา ส่วนเรื่องราชินิกูลรัชกาลที่ ๓ นี้ เปนหนังสือ ๑๐ เล่มสมุด ล้วนแต่ลายพระหัตถ์สมเด็จพระราชบิดุลา ฯ ทรงเขียนเองทั้งนั้น นอกจาก ๑๐ เล่มยังมีเล่มปลีกอีก ๒ เล่มในเรื่องเดียวกัน พิจารณาดูเห็นว่าได้ทรงตั้งโครง

ขึ้นเมื่อเริ่มแต่ง แล้วไม่โปรดโครงนั้นเลิกเสียถึง ๒ ครั้ง แล้วจึงทรงแต่งฉะบับที่พิมพ์นี้เปนโครงที่ ๓ สังเกตดูถ้อยคำในพระนิพนธ์เห็นว่าคงจะเริ่มทรงในราว พ.ศ. ๒๔๕๗ และปรากฏในหนังสือว่าได้ทรงยุติเปนเสร็จเรื่องพระนิพนธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ แต่ว่ายังทรงสืบสวนแก้ไขเพิ่มเติมต่อมา ด้วยเหตุนี้จึงยังมิได้ประทานฉะบับมายังราชบัณฑิตยสภาจนตลอดพระชนมายุ

หนังสือเรื่องราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ มีค่าเปนข้อสำคัญที่ยังไม่มีใครได้เรียบเรียงขึ้นไว้ มีอยู่แต่ที่สมเด็จพระราชบิตุลา ฯ ทรงเรียบเรียงฉะบับเดียวเท่านี้ รูปเรื่องที่ทรงแต่งตั้งพระหฤทัยจะให้สิ้นกระแสความที่พึงสืบสวนได้ จึงวางลำดับถึง ๑๐ ชั่วชั้นบุทคล ก็ต้องเปนหนังสือยาวแลแต่งยากด้วย เพราะเหตุดังกล่าวมาสมควรจะสรรเสริญพระวิริยะอุตสาหะซึ่งทรงพยายามมาหลายปีมิได้ทอดทิ้ง ข้อที่ทรงพระปรารภไว้ว่าถ้าบกพร่องข้าพเจ้าคงจะช่วยบุรณะเพื่อพิมพ์ในงานพระศพนั้น เมื่อตรวจดูไม่เห็นมีเนื้อความข้อใดที่ข้าพเจ้าจะสามารถแก้ไข มีแต่ยศศักดิ์ที่เปลี่ยนแปลงต่อมาในชั้นหลังก็ยังพอรู้กันได้ ไม่จำเปนต้องแก้ แต่โดยเคารพต่อพระประสงค์ จึงได้ทำอธิบายหมายเลขเพิ่มเติมลงไว้บ้าง และให้จัดการพิมพ์ให้ทันในงานพระศพสมดังพระประสงค์

ดำรง

สารบาน

ว่าด้วยสายราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ (ตามลำดับชั้น)

ขึ้นชั้น ๔

ขึ้นชั้น ๕

ขั้นชั้น ๙

ขึ้นชั้น ๑๐

ว่าด้วยบุรพชน (ตามลำดับเรื่อง)

ว่าด้วยประวัติบุคคลที่กล่าวไว้มาก ๆ (ตามลำดับเรื่อง)

THAMMASAT UNIVERSITY
สำนักหอสมุด

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

บรมราชสมภพ พ. ศ. ๒๓๓๐ บรมราชาภิเษก พ. ศ. ๒๓๖๗ สวรรคต พ. ศ. ๒๓๙๔

ราชินิกูลรัชกาลที่ ๓

คำว่า "ราชินิกูลรัชกาลที่ ๓" นั้น คือเชื้อสายอันเปนพระวงศ์ของสมเด็จพระศรีสุราไลย พระบรมราชชนนี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ราชินิกูลรัชกาลที่ ๓ นี้ มี ๒ ทาง คือ ฝ่ายพระชนกทาง ๑ ฝ่ายพระชนนีทาง ๑

ทางฝ่ายพระชนก บุรพชนชั้นแรก (ทราบว่า) เปนไทย สกูลชาวบางเชือกหนัง จังหวัดธนบุรีใต้ สืบสายต่อมาถึงชนกและชนนีของพระชนก ซึ่งจะนับว่าเปนราชินิกูลรัชกาลที่ ๓ ชั้นที่ ๑ และองค์พระชนกนั้นจะนับว่าเปนราชินิกูลชั้นที่ ๒

ทางฝ่ายพระชนนี บุรพชนชั้นแรกฝ่ายชนก (ทราบว่า) เปนสกูลแซกสุ้น สัมพันธ์กับไทยสกูลใดไม่ปรากฏ ฝ่ายชนนีเปนไทยสกูลชาวสวนวัดหนัง สืบสายต่อมาถึงชนกและชนนีของพระชนนี ซึ่งจักนับว่าเปนราชินิกูลรัชกาลที่ ๓ ชั้นที่ ๑ และองค์พระชนนีนั้นก็ต้องนับว่าเปนราชินิกูลชั้นที่ ๒ เหมือนกัน

เหตุฉะนั้นสมเด็จพระศรีสุราไลย ซึ่งเปนต้นแห่งราชินิกูลรัชกาลที่ ๓ นั้น ถ้าจะนับตามลำดับชั้นราชินิกูลนี้ด้วยแล้วไซร้ ก็ต้องเปนชั้นที่ ๓ อันได้สืบสายมาแต่สกูลไทยชาวบางเชือกหนัง และสกูลแซกสุ้นกับสกูลไทยชาวสวนวัดหนัง สัมพันธ์กันมาแต่ชั้นต้นจนมีกิ่งก้านสาขาสืบต่อลงมาแล้วมีสกูลอื่น ๆ เข้าสัมพันธ์กันอีกเล่า จึงแยกย้ายออกเปนหลายสกูลหลายสาย ดังจะปรากฏต่อไปตามลำดับ

ก่อนที่จะกล่าวถึงนามบุคคลทั้งหลายต่อไปนี้ บางแห่งบางคน สมควรจักให้ทราบว่าเปนผู้ชายหรือผู้หญิง และระบุชั้นราชินิกูลรัชกาลที่ ๓ ว่าเปนชั้นใด ๆ ทั้งว่าเปนเขยหรือเปนสะใภ้ของราชินิกูล หรือเปนสกูลอื่นชั้นใด ๆ (ที่เกี่ยวข้อง) นำหน้าหรือต่อท้ายนามบุคคลนั้น ๆ ด้วย จึ่งจะทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น การที่จักเขียนไปเต็มตามคำเช่นนั้นก็มากมายนัก จึ่งจักจดแต่เปนอักษรย่อดังนี้

ช. แปลว่าเปน "ผู้ชาย"

ญ. แปลว่าเปน "ผู้หญิง"

ร. ชั้น แปลว่าเปน "ราชินิกูลรัชกาลที่ ๓" ชั้นนั้น ๆ

ข. ชั้น แปลว่าเปน "เขยราชินิกูลรัชกาลที่ ๓" ชั้นนั้น ๆ

ส. ชั้น แปลว่าเปน "สะใภ้ราชินิกูลรัชกาลที่ ๓" ชั้นนั้น ๆ

อ. ชั้น แปลว่าเปน "สกูลอื่น สายของเขยหรือสะใภ้ราชินิกูลรัชกาลที่ ๓" ชั้นนั้น ๆ

ราชินิกูลชั้น ๑

บุรพชนทางพระชนก ชนกและชนนีของององค์พระชนกซึ่งเปน ร. ชั้น ๑ นั้น ไม่ได้ความว่าเปนใครและนามใด มีบุตร์ (ทราบได้แต่องค์พระชนกองค์เดียว นามว่า "จัน" มีบรรดาศักดิ์เปนพระยานนทบุรีเปน ร. ชั้น ๒ เมื่อพระชนกจันได้เปนผู้ว่าราชการจังหวัดนนทบุรีแล้ว

ไปตั้งเคหะสถานอยู่ณะจังหวัดนั้น สืบสกูลต่อมาฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า "สกูลเมืองนนท์" ภายหลังในตำบลนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระอารามถวายสมเด็จพระศรีสุราไลย พระบรมราชชนนี อันมีนามปรากฎว่า "วัดเฉลิมพระเกียรติ์" ซึ่งเปนเครื่องหมายสำคัญอยู่ในทุกวันนี้

บุรพชนทางพระชนนีฝ่ายชนก ซึ่งเปนเชื้อสายแขกสุนี่นั้น กล่าวกันว่ามาแต่สกูลเจ้าพระยาจักรี ครั้งกรุงธนบุรี (ทราบว่าชื่อ "หมุด") ซึ่งเดิมเปนหลวงศักดิ์นายเวรมหาดเล็ก ครั้งกรุงศรีอยุธยา คือผู้ที่ปรากฎชื่อในพระราชพงศาวดารว่า "เจ้าพระยาจักรีแขก" นั้น เจ้าพระยาจักรี (แขก) มีบุตรที่ควรกล่าว ๒ คน คน ๑ ทราบว่าชื่อ "หมัด" เดิมได้เปนพระยาราชบังสัน แล้วเลื่อนที่เปนพระยายมราช สมญาปรากฎว่า "พระยายมราช แขก" อีกคน ๑ ชื่อใดไม่ปรากฎ เข้าใจว่าชื่อ "หวัง" เดิมได้เปนพระชลบุรีอยู่ก่อน ครั้นถึงรัชชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์แรกเถลิงถวัลยราชสมบัติ โปรดเกล้า ฯ ให้เปนพระยาราชวังสัน เข้ามารับราชการอยู่ในกรุง

ในกาลนี้ผู้เขียนเรื่องนี้ จักขออธิบายตามความเห็นแซกในเรื่องนามบรรดาศักดิ์พระยาราชบังสัน และพระยาราชวังสันซึ่งบุตรเจ้าพระยาจักรี (แขก) ได้เปนนั้น ที่เขียนไว้ผิดกันเพราะเหตุใด คำว่า "ราช" เปนศัพท์มคธ แปลว่า "ผู้เปนใหญ่" ตรงกับคำว่า "หลวง" ในที่นี้หมายความว่า "ของหลวง" ย่อมเข้าใจกันอยู่แล้ว การซึ่งบุตรเจ้าพระยาจักรี (แขก) ผู้พี่มีนามเปน "**พระยาราชบังสัน**" **จะเปน**

เพราะคำว่า "บัง" เปนคุณศัพท์ภาษาแขก แปลว่า "พี่ชาย" เช่น แขกเรียกว่า "อะบัง" คำว่า "ลัน" เปนนามศัพท์แขก คือนามสกูล จะมาแต่ "หะลัน" ครั้นเมื่อจะตั้งบุตร์เจ้าพระยาจักรี (แขก) ผู้น้องมีนามอย่างเดียวกัน ก็จะผิดความหมายในคำ "บัง" ซึ่งแปลว่าพี่ชายนั้น จึงเปลี่ยนนามเปน "พระยาราชวังลัน" คำว่า "วัง" ก็เปนนามศัพท์แขกอัน ๑ คือ "หวัง" ไม่ใช่คุณศัพท์เช่น "บัง" เช่นคำว่า "ลัน" เปนนามศัพท์แขกอัน ๑ ดังกล่าวแล้ว จึงได้เปลี่ยนคำว่า "บัง" เปน "วัง" หรือ "หวัง" ให้เปนนามกลางใช้ได้ทั่วไปในเชื้อสายแขกสุนี่สกูลหวังหะลันนั้น ภายหลังนามบรรดาศักดิ์ "พระยาราชวังลัน" ถึงแม้ว่าจะเปนสกูลอื่นก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลง จึ่งเปนนามเช่นนั้นสืบต่อมา การที่เขียนนามพระยาราชบังหรือวังลันชั้นเก่า ๆ เปนพระยาราชวังสรรค์หรือวังสรร เห็นจะแก้ไขภายหลัง บางทีจะเปนเพราะผู้จะรับนามเช่นนั้นถึงแม้ว่าเปนแขกก็เปนสกูลอื่น ไม่ใช่สกูลหรือเชื้อสายหวังหะลัน หรือผู้เปนไม่มีเชื้อสายแขกก็ดี จึงหมายคำว่า "วัง" เปนคุณศัพท์ไทย แปลว่า "เปนที่อยู่ของผู้เปนใหญ่" และเปลี่ยน "ลัน" เปน "สรรค์" แปลว่า "สวรรค์" อันใดต่อไป อย่างไร ๆ ก็ดี บุตร์เจ้าพระยาจักรี (แขก) ๒ คน ผู้พี่คือพระยายมราช (แขก) ซึ่งเดิมเคยเปนบรรดาศักดิ์นี้ คงมีนามว่า "พระยาราชบังลัน" ผู้น้องคงเปน "พระยาราชวังลัน" ถ้าจะให้เข้าใจชัดเจน ก็คือแปลว่า "พระยาราช (สกูลมาแต่) หวังหะลัน" พระยาราชวังลันผู้นี้ ตั้งเคหะสถานอยู่ที่ริมวัดหงส์รัตนาราม ในคลองบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรีใต้ และเคหะสถานนี้จะตั้งใหม่หรือจะเปน

สถานที่เดิมของสกูลแต่ครั้งเจ้าพระยาจักรี (แขก) ผู้บิดาก็เปนได้ เมื่อนามเดิมของพระยาราชวังสันผู้นี้ไม่ทราบแน่ จึ่งเปนแต่เรียกว่า "พระยาราชวังสัน บ้านริมวัดหงส์" เพราะฉะนั้นต่อนี้ไปจักเรียกว่า "พระยาราชวังสัน" (หวัง) ท่านผู้นี้นับว่าเปน ร.ชั้น ๑ เพราะเปนชนก ของพระชนนีในสมเด็จพระศรีสุราไลย อนึ่งการที่พระยาราชวังสัน (หวัง) ไม่มีสมญาว่า "แขก" ต่อท้าย เช่นเจ้าพระยาจักรี (แขก) และ พระยายมราช (แขก) นั้น เพราะว่าผู้มีบรรดาศักดิ์เปนพระยาราชบัง หรือวังสันแต่ก่อน ๆ ย่อมเปนเชื้อสายแขกอยู่แล้ว เช่นพระยายมราช (แขก) เมื่อเปนพระยาราชบังสัน ก็หามีสมญาต่อท้ายว่า "แขก" ไม่ ครั้นเมื่อเปนพระยายมราชซึ่งเปนนามบรรดาศักดิ์สำหรับเชื้อสายไทย จึ่งได้สมญาว่า "พระยายมราช (แขก)" เช่นเดียวกับนามบรรดาศักดิ์ เจ้าพระยาจักรีซึ่งสำหรับเชื้อสายไทย แต่ผู้เปน ๆ เชื้อสายแขก ก็ต้อง เติมสมญาว่า "แขก" ต่อท้ายเหมือนกัน ส่วนนามเดิมนั้นจึ่งไม่สนใจ ที่จะกล่าวถึง.

ฝ่ายชนนีของพระชนนี ซึ่งเปนไทยสกูลชาวสวนวัดหนัง ผู้เปนภรรยาพระยาราชวังสัน (หวัง) ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น มีนามว่า "ชู" นับว่าเปน ร.ชั้น ๑ เหมือนกัน เดิมก็ย่อมอยู่ณะเคหะสถานแห่ง บุรพชนในสกูลชาวสวนวัดหนัง ถึงแม้ว่าภายหลังจักต้องย้ายสถานใหม่ มาอยู่กับสามีก็ดี สถานที่เดิมของบุรพชนยังมีสำคัญอยู่ คือต่อมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดหนังในคลอง

บางขุนเทียน จังหวัดธนบุรีใต้ เปนเครื่องหมายสำหรับสกูลชาวสวนวัดหนัง อันเปนบุรพชนของพระชนนีฝ่ายชนนี ดังปรากฏอยู่ทุกวันนี้

ราชินิกูลชั้น ๒

พระยาราชวังสัน (หวัง) ผู้เปนชนกของพระชนนี กับท่านชูผู้เปนชนนีของพระชนนี ทั้ง ๒ อันนับว่าเปน ร. ชั้น ๑ นั้น มีธิดา ๓ คน ร่วมชนนีเดียวกัน นับว่าเปน ร. ชั้น ๒ คือ

ที่ ๑ ญ. นามว่า "เพ็ง" คือองค์พระชนนีของสมเด็จพระศรีสุราไลย

ที่ ๒ ญ. นามว่า "ปล้อง" ผู้แรกสัมพันธ์กับสกูลแขกสุนีชาวพัทลุง

ที่ ๓ ญ. นามว่า "รอด" ภายหลังเปนพระนมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

และพระยาราชวังสัน (หวัง) ร. ชั้น ๑ นั้น มีภรรยาสกูลอื่น ๆ อีก (ตามที่ได้ทราบว่า) ๒ คน (ไม่ทราบชื่อ) นับเปน อ. ชั้น ๑ ทั้ง ๒ คนนี้ ต่างมีบุตรและธิดา คือ

ที่ ๑ ช. นามว่า "น้อย"

ที่ ๒ ญ. นามว่า "สาด"

ทั้ง ๒ คนนี้ต้องนับว่าเปน ร. ชั้น ๒ เหมือนกัน ถึงแม้ว่ามารดาจะเปน อ. ชั้น ๑ ก็ดี แต่ก็เปนบุตรและธิดาพระยาราชวังสัน (หวัง) ร. ชั้น ๑ ซึ่งนับว่าเปนน้องต่างชนนีของพระชนนี

ราชินิกูลชั้น ๓

พระชนนีเพ็ง เปนชายาของพระชนกจัน ผู้เปนพระยานนทบุรี ร. ชั้น ๒ ทั้ง ๒ นั้นมีธิดาคือ สมเด็จพระศรีสุราไลย ทรงพระนามว่า "เรียม" นับตามลำดับชั้นนั้นเปน ร. ชั้น ๓ เดิมเปนพระสนมเอกในรัชกาลที่ ๒ ภายหลังมีพระอิสสริยศักดิ์เปนสมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปีหลวงในรัชกาลที่ ๓ ตามพระนามที่กล่าวแล้ว

และพระชนกจัน ร. ชั้น ๒ นั้น มีบุตรด้วยภรรยาสกูลอื่นอีก (ตามที่ทราบได้) ผู้ ๑ คือ

ช. นามว่า "นาค" คือต้นสายสกูลของพระยารัตนอาภรณ์ (แตง) และนายนาคผู้นี้ถึงแม้ว่ามารดาจะเปน อ. ชั้น ๑ ก็ต้องนับว่าเปน ร. ชั้น ๓ เพราะเปนบุตรของพระชนกจัน ร. ชั้น ๒ และนับว่าเปนพี่ยาต่างชนนีของสมเด็จพระศรีสุราไลย

ท่านปล้อง ร. ชั้น ๒ เปนน้องนางร่วมชนนีของพระชนนีเพ็ง เปนภรรยาพระยาพัทลุง (ทองขาว) สกูลแขกสุนีพัทลุง ซึ่งนับเปน ข. ชั้น ๒ มีบุตรและธิดา ๙ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "ผ่อง" อยู่กับสามีในกรุงเทพ ฯ

ที่ ๒ ช. ชื่อ "นก" ได้เปนหลวงสัจจาภักดี เจ้ากรมเกณฑ์บุญ บ้านอยู่สนามควาย (๑) ในกรุงเทพ ฯ

---

(๑) สนามควายอยู่ที่ตลาดนางเลิ้งในปัจจุบันนี้.

ที่ ๓ ญ. ชื่อ " พึ่ง " เดิมเปนเจ้าจอมในรัชชกาลที่ ๒ ภายหลังได้เป็นท้าวสมศักดิ์ อยู่ในพระบรมมหาราชวัง

ที่ ๔ ญ. ชื่อ " น้อย " เดิมเปนเจ้าจอมในรัชชกาลที่ ๒ ภายหลังเปนพนักงานในพระบรมมหาราชวัง

ที่ ๕ ช. ชื่อ " ทับ " เดิมเปนหลวงรองราชมนตรี แล้วเปนหลวงเทพภักดี ยกระบัตรพัทลุง ภายหลังเปนพระยาอภัยบริรักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง (เรียกกันว่าพระยาพัทลุง ทับ)

ที่ ๖ ญ. ชื่อ " พัก " อยู่กับสามีจังหวัดพัทลุง

ที่ ๗ ช. ชื่อ " หงส์ " อยู่จังหวัดพัทลุงไม่ได้ทำราชการ

ที่ ๘ ช. ชื่อ " นิ่ม " เดิมเปนหมื่นสนิทภิรมย์ ปลัดกรมในกรมหมื่นไกรสรวิชิต อยู่ณะกรุงเทพ ฯ ภายหลังเปนหลวงเทพภักดียกระบัตรจังหวัดพัทลุง

ที่ ๙ ช. ชื่อ " สุก " เดิมเปนหลวงรองราชมนตรี ภายหลังเปนพระทิพกำแหงสงคราม ปลัดจังหวัดพัทลุง

บุตรและธิดาท่านปล้องกับพระยาพัทลุง (ทองขาว) ทั้ง ๙ คนนี้ นับว่าเปน ร. ชั้น ๓ เพราะเปนบุตรและธิดาของน้องนางพระชนนี

บุรพชนของท่านปล้อง ร. ชั้น ๒ ได้กล่าวไว้แล้ว บัดนี้จักกล่าวถึงบุรพชนของพระยาพัทลุง (ทองขาว) ข. ชั้น ๒ ไว้เสียด้วย คือต้นสายสกุลแขกสุนี่พัทลุงมาแต่พระยาแก้วเการพ นามเดิมไม่ปรากฏ เปนแขกสุนี่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ได้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง ตั้งเมือง

อยู่ที่เขาไชยบุรี ชาวเมืองนับถือยกย่องสมญาว่าเปน "มระหุ่ม" แปลว่าเปนผู้ใหญ่ในสกูลผู้หนึ่ง อันเนื่องมาจากพระผู้เปนเจ้าของศาสนาอิสลาม พระยาพัทลุง (มระหุ่ม) มีบุตรผู้ ๑ ชื่อ "ตะตา" ได้เปนพระยาราชบังสัน (ไม่ใช่พระยาราชบังสันบุตรเจ้าพระยาจักรี (แขก) ที่กล่าวแล้วนั้น) ภายหลังได้เปนผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุงเช่นบิดา พระยาพัทลุง (ตะตา) มีบุตรผู้ ๑ นามว่า "ขุน" เปนมหาดเล็กข้าหลวงเดิมในรัชชกาลที่ ๑ ภายหลังได้เปนพระยาแก้วเการพพิไชย ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง มีสมญาชาวเมืองนิยมเรียกกันว่า "พระยาคางเหล็ก" และพระยาพัทลุง (ขุน "คางเหล็ก") ผู้นี้จักนับว่าเปน อ. ชั้น ๑ (เทียบตามลำดับชั้นที่กล่าวถึงราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ อยู่บัดนี้) ท่านผู้นี้มีภรรยาชื่อ "แป้น" สกูลอื่นเปนสามัญ อันจะนับว่าเปน อ. ชั้น ๑ เหมือนกัน และสกูลท่านแป้นนั้นเกี่ยวแก่สกูลทองมอญซึ่งจะได้กล่าวต่อไปด้วย

พระยาพัทลุง (ขุน "คางเหล็ก") กับท่านแป้น ทั้ง ๒ ที่เปน อ. ชั้น ๑ นั้น มีบุตรและธิดา ๕ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "ทองขาว" เดิมเปนมหาดเล็กข้าหลวงเดิมในรัชชกาลที่ ๑ เหมือนบิดา แล้วเปนหลวงศักดิ์นายเวรมหาดเล็ก ภายหลังได้เปนพระยาแก้วเการพพิไชย ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง ตั้งเมืองอยู่ตำบลลำป่าฝั่งเหนือจังหวัดพัทลุง ท่านผู้นี้คือสามีท่านปล้อง

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "นาง" เปนภรรยานายด่อน หลานเจ้าพระยานครศรีธรรมราช

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "กลิ้น" เปนเจ้าจอมมารดาพระสนมเอกในรัชชกาลที่ ๓

ที่ ๔ ช. ชื่อ "กล่อม" ได้เปนพระทิพกำแหงสงคราม ปลัดจังหวัดพัทลุง

ที่ ๕ ญ. ชื่อ "ฉิม" เปนเจ้าจอมในรัชชกาลที่ ๑

ทั้ง ๕ คนนี้เปน อ. ชั้น ๒ เว้นแต่พระยาพัทลุง (ทองขาว) นับว่าเปน ข. ชั้น ๒ เพราะเปนสามีท่านปล้อง ร. ชั้น ๒

พระนมรอด ร. ชั้น ๒ ซึ่งเปนน้องนางร่วมชนนีของพระชนนีเพ็งอีกผู้ ๑ นั้น เปนภรรยาพระยาศรีสรราช (เงิน) สกูลอื่น อันนับว่าเปน ข. ชั้น ๒ ตามลำดับเหมือนกัน มีบุตร์และธิดา (ตามที่ทราบได้) ๒ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "บุญมี" เปนมหาดเล็กหลวง

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "ลิ้ม" ได้เปนท้าวศรีสัจจา

บุตร์และธิดาของพระนมรอดนี้เปน ร. ชั้น ๓ เพราะเปนบุตร์และธิดาของน้องนางพระชนนี

นายน้อย ร. ชั้น ๒ ซึ่งเปนน้องยาต่างชนนีของพระชนนีเพ็งมีภรรยา (ไม่ทราบชื่อ) เปน ส. ชั้น ๒ มีธิดาคน ๑ คือ

ญ. ชื่อ "เสม" เปน ร. ชั้น ๓ เพราะเปนธิดาน้องยาของพระชนนีแต่ต่างชนนีกัน

ท่านสาด ร.ชั้น ๒ น้องนางต่างชนนี่ของพระชนนี่เพ็ง เปนภรรยานายเนี่ยม ข.ชั้น ๒ บ้านตำบลสำเพ็ง จังหวัดพระนคร มีบุตร์ทราบได้ ๑ คน คือ

ช. ชื่อ "ม่วง" เปนพระนนทบุรี ผู้ว่าราชการจังหวัดนนทบุรี เปน ร.ชั้น ๓ เพราะเปนบุตร์น้องนางของพระชนนี่ แต่ต่างชนนี่กัน

ราชินิกูลชั้น ๔

บัดนี้จักกล่าวถึง ร.ชั้น ๔ สืบไป คือ

ทางพระชนกจัน นายนาค ร.ชั้น ๓ พี่ยาต่างชนนี่ของสมเด็จพระศรีสุราไลย มีภรรยาเปนหม่อมราชวงศ์ (ไม่ทราบชื่อ) บิดาเปนหม่อมเจ้าราชตระกูลครั้งกรุงเก่า มารดาเปนรามัญ อันนับตามลำดับชั้นเปน อ.ชั้น ๓ ซึ่งจะได้กล่าวในสกูลทองมอญต่อไป

นายนาค มีบุตร์และธิดากับภรรยาหลวง ๓ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "แตง" ได้เปนพระยารัตนอาภรณ์

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "บุญมี"

ที่ ๓ ช. ชื่อ "ขุนทอง"

นายนาคมีภรรยาน้อยอีกคน ๑ ไม่ทราบชื่อ มีบุตร์และธิดา ๓ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "บี่"

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "เทศ"

ที่ ๓ ช. ชื่อ "ทองดี"

บรรดาบุตร์และธิดานายนาคนี้ นับว่าเปน ร. ชั้น ๔ เพราะนายนาคเปนบุตร์พระชนกจีน ร. ชั้น ๒

ทางพระชนกและพระชนนีร่วมกัน คือ

สมเด็จพระศรีสุราไลย อันจัดไว้ตามลำดับว่าเปน ร. ชั้น ๓ นั้น เปนพระสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบรมราชวงศ์จักรี จัดตามลำดับทางราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ นับว่าเปน ข. ชั้น ๓ มีพระราชโอรสและธิดา ๓ พระองค์ คือ

ที่ ๑ ช. คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าทับ" แต่ก่อนนั้นมีพระอิสสริยศักดิ์เปนหม่อมเจ้าในรัชชกาลที่ ๑ แล้วเปนพระองค์เจ้าฝ่ายพระราชวังบวร ครั้นถึงรัชชกาลที่ ๒ เปนพระเจ้าลูกยาเธอในพระบรมมหาราชวัง ต่อมาได้ทรงกรมเปนกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เดิมเสด็จประทับอยู่กับสมเด็จพระบรมชนกนาถ ณะพระราชวังเดิมกรุงธนบุรี ซึ่งบัดนี้เปนโรงเรียนนายเรือราชนาวี จังหวัดธนบุรีใต้ ถึงรัชชกาลที่ ๒ ประทับณะวังท่าพระ จังหวัดพระนคร ตลอดถึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ จึ่งเสด็จเข้าไปประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง

ที่ ๒ ญ. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าป้อม"

ที่ ๓ ช. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าหนูดำ"

ทั้ง ๓ พระองค์นี้นับตามลำดับเปน ร.ชั้น ๔ เพราะเปนพระราชโอรส และธิดาของสมเด็จพระศรีสุราไลย ร.ชั้น ๓

ทางพระชนนีเพ็ง

ท่านผ่อง ร.ชั้น ๓ ซึ่งเปนธิดาที่ ๑ ของท่านปล้องน้องนางพระชนนีเพ็ง กับพระยาพัทลุง (ทองขาว) นั้น เปนภรรยาพระอักษรสมบัติ ชื่อว่า "หม่อมทับ" (กล่าวกันว่า) เปนบุตรหม่อมเจ้าในราชตระกูลกรุงเก่าองค์ ๑ นามไม่ปรากฏ กับท้าวทรงกันดาล (ทองมอญ) สกุลรามัญ ท่านผ่องมีบุตรและธิดา ๖ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "บ้อม" เดิมอยู่ยังเคหะสถานของบิดามารดา ภายหลังได้เข้ามาอยู่ในพระบรมมหาราชวัง รับอภิบาลสมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "ฉิม" ภายหลังเปลี่ยนเปนชื่อ "รอด"

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "ทรัพย์" เปนเจ้าจอมมารดา (๑) ในรัชกาลที่ ๓

ที่ ๔ ญ. ชื่อ "น้อย"

ที่ ๕ ช. ชื่อ "แขก"

ที่ ๖ ช. ชื่อ "ฝรั่ง"

ทั้ง ๖ คนนี้เปน ร.ชั้น ๔ เพราะเปนบุตรและธิดาของธิดาน้องนางพระชนนี

---

(๑) เจ้าจอมมารดาของกรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ และสมเด็จกรมพระยาสุดารัตนราชประยูร

บุรพชนของท่านผ่องได้กล่าวมาแล้ว บัดนี้จักกล่าวถึงบุรพชนของพระอักษรสัมบัติ (หม่อมทับ) ผู้เปน ข. ชั้น ๓ ไว้ด้วย บุรพชนทางบิดาที่ว่าเปนราชตระกูลกรุงทวาราวดี (กรุงเก่า) นั้น ต้นสายมาแต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดไม่ทราบแน่ ซึ่งมีพระราชโอรสต้องเปนพระองค์เจ้าต่างกรม หรือไม่ได้ทรงกรมองค์ใดองค์หนึ่ง จะเปนใครและพระนามอะไรทราบไม่ได้เหมือนกัน พระองค์เจ้าองค์นั้นมีพระโอรสเปนหม่อมเจ้า (ไม่ทราบนาม) จัดตามลำดับเปน อ. ชั้น ๑ หม่อมเจ้าองค์นี้ ต่อมาตั้งเคหะสถานอยู่ณะท่าสิบเบี้ย จังหวัดกรุงเก่า ทางมารดาเปนสกูลรามัญต้นสายจะเปนใครก็ไม่ทราบ แต่เปนมอญผู้หนึ่ง มีบุตร์และธิดา ๓ คน ร่วมมารดากัน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "ชวน" เปนเจ้าพระยารามจัตุรงค์ ครั้งกรุงธนบุรี เปนบิดาท่านทองขอน มารดาพระยาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง)

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "ทองคำ" ได้มีบรรดาศักดิ์เปนท้าวทรงกันดาล และมีสมญาปรากฏว่า "ทองมอญ" คำว่า "ทอง" ก็หมายว่า "ทองคำ" นั้นเอง แต่ตัดคำว่า "คำ" พยางค์ท้ายออกเสีย เติมคำว่า "มอญ" เข้าแซกท้าย เพื่อให้ทราบว่าเปนมอญ

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "แป้น" เปนภรรยาพระยาพัทลุง (ขุน "คางเหล็ก") ทั้ง ๓ คนนี้นับว่าเปน อ. ชั้น ๑

ท่านทองคำ คือท้าวทรงกันดาล (ทองมอญ) นั้น เปนภรรยาหม่อมเจ้าองค์ ๑ ในราชตระกูลครั้งกรุงศรีอยุธยาตามที่กล่าวมาแล้ว มีบุตร์และธิดาด้วยกัน ๔ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "หม่อมอ่อน" ได้เปนพระศรีวิโรจน์ เจ้าจำนวนอากรการพนันในกรมพระคลังมหาสมบัติ

ที่ ๒ ช. ชื่อ "หม่อมทับ" ได้เปนพระอักษรสมบัติ เสมียนตรากรมพระคลังมหาสมบัติ คือสามีท่านผ่อง ร. ชั้น ๓ ดังกล่าวมาแล้ว

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "หม่อมทิม" เดิมมีศักดิ์เปนเจ้าจอมมารดารัชชกาลกรุงธนบุรี

ที่ ๔ ญ. หม่อม (อะไรไม่ทราบชื่อ) ที่เปนภรรยานายนาคบุตร์พระชนกจันทิกล่าวมาแล้ว

ทั้ง ๔ คนนี้นับว่าเปน อ. ชั้น ๒ แต่หม่อมทับเปน ข. ชั้น ๓ ด้วย ภรรยานายนาคก็เปน ส. ชั้น ๓ ด้วยเหมือนกัน

บัดนี้ถึงคราวที่จักต้องกล่าวถึงบุตร์และธิดาท่านปล้อง น้องนางพระชนนีเพ็ง กับพระยาพัทลุง (ทองขาว) สกูลแขกสุลต่านพัทลุง ซึ่งเปนน้องท่านผ่อง ร. ชั้น ๓ ส่วนท่านผ่องซึ่งเปนธิดาที่ ๑ ได้กล่าวแล้ว จะต้องกล่าวอีกแต่ ๘ คน คือ

(๑) **หลวงสัจจาภักดี (นก)** ร. ชั้น ๓ มีภรรยาเปน ส. ชั้น ๓ มีบุตร์ (ตามที่ทราบ) ๑ คน คือ

ช. ชื่อ "ศึก" เปนหลวงมหาดไทยจังหวัดพัทลุง เปน ร. ชั้น ๔

(๒) **ท้าวสมศักดิ์ (พึ่ง)** ร. ชั้น ๓ (ไม่มีบุตร์)

(๓) **ท่านน้อย** ร. ชั้น ๓ (ไม่มีบุตร์)

(๔) **พระยาพัทลุง (ทับ)** ร. ชั้น ๓ มีภรรยาเปน ส. ชั้น ๓ มีบุตร์และธิดา ๕ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "หนูขาว"

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "หนูดำ"

ที่ ๓ ช. ชื่อ "คล้าย" เปนหลวงเทพภักดี ยกระบัตร์จังหวัดพัทลุง

ที่ ๔ ช. ชื่อ "ขาว" เปนพระปรีชันตรเกษตรานุรักษ์ เจ้าเมืองปะเหลียน ขึ้นจังหวัดพัทลุง

ที่ ๕ ช. ชื่อ "นพ" เปนหลวงวิบูลยขันธ์ จังหวัดพัทลุง

บรรดาบุตร์และธิดาพระยาพัทลุง (ทับ) ทั้งปวงเปน ร. ชั้น ๔ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๓

(๕) ท่านพัก ร. ชั้น ๓ เปนภรรยาพระพลสงคราม (บัว) น้องพระยาพัทลุง (ขุน "คางเหล็ก") เปน อ. ชั้น ๑ แต่มาได้กับท่านพัก ร. ชั้น ๓ จึ่งเปน ข. ชั้น ๓ ด้วย ทั้ง ๒ นี้มีบุตร์และธิดา คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "พุ่ม" เปนพระพลสงครามจังหวัดพัทลุง

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "นุ่ม"

บุตร์และธิดาท่านพักทั้ง ๒ คนนี้เปน ร. ชั้น ๔

(๖) นายหงส์ ร. ชั้น ๓ มีภรรยาเปน ส. ชั้น ๓ มีบุตร์ ๑ คน คือ

ช. ชื่อ "คล้าย" เปนหลวงเชตรขันธ์ภักดี ปลัดจังหวัดปะเหลียน เปน ร. ชั้น ๔

(๗) หลวงเทพภักดี (นิ่ม) ร. ชั้น ๓ มีภรรยา ส. ชั้น ๓ มีบุตร์และธิดา ๒ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "ตาบ"

ที่ ๒ ช. ชื่อ "สว่าง" เดิมเปนมหาดเล็กหลวง แล้วเปน หลวงรามบริรักษ์ และหลวงบุรีบริบาล ผู้ช่วยราชการจังหวัดพัทลุง ภายหลังเปนผู้พิพากษาจังหวัดชุมพร

บรรดาบุตรและธิดาหลวงเทพภักดี (นิ่ม) ทั้งปวงนี้เปน ร. ชั้น ๔ เพราะเปนบุตรและธิดา ร. ชั้น ๓

(๘) พระทิพกำแหงสงคราม (สุก) ร. ชั้น ๓ มีภรรยา ส. ชั้น ๓ มีบุตรและธิดา ๔ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "ขำ" เดิมเปนพนักงานมโหรีข้างใน.

ที่ ๒ ช. ชื่อ "กลิ่น"

ที่ ๓ ช. ชื่อ "ใจ"

ที่ ๔ ญ. ชื่อ "แย้ม"

ทั้ง ๔ คนนี้หรือผู้อื่นชั้นเดียวกันเปน ร. ชั้น ๔

เมื่อได้กล่าวถึงสกูลพัทลุงถึงชั้นที่ ๔ ดังนี้ และบุรพชนก็ได้กล่าวไว้แล้วด้วย ยังไม่ได้กล่าวสายทางน้องพระยาพัทลุง (ทองขาว) ที่เปน อ. ชั้น ๒ ให้ตลอดลงมา ถ้าจะละเลยเสีย ชั้นต่อ ๆ ลงมาจะไม่ทราบว่าเกี่ยวข้องแก่ราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ อย่างใด สมควรจะต้องกล่าวในลำดับนี้ จักยกขึ้นกล่าวพอเปนตัวอย่างแต่สายกรมหมื่นไกรสรวิชิตสายเดียว คือ เจ้าจอมมารดากลิ่น อ. ชั้น ๒ ผู้เปนธิดาพระยาพัทลุง (ขุน "คางเหล็ก") น้องพระยาพัทลุง (ทองขาว) สามีท่านปล้อง น้องนางพระชนนีนั้น

เจ้าจอมมารดากลิ่นเปนพระสนมเอก ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งนับเปน อ. ชั้น ๒ เหมือนกัน มีพระเจ้าลูกเธอทรงพระนามว่า "สุทัศน์" ได้เปนกรมหมื่นไกรสรวิชิต เปน อ. ชั้น ๓

กรมหมื่นไกรสรวิชิต มีนางห้ามหลายคน ต่างมีพระโอรสและธิดามากด้วยกัน จะยกขึ้นกล่าวไว้แต่ ๒ คน คือ หม่อมน้อยและหม่อมอิ่ม และหม่อมเจ้าใน ๒ หม่อมนั้นจะยกขึ้นกล่าวแต่หม่อมละองค์พอเปนตัวอย่างที่สืบสายต่อลงไป นางห้ามกรมหมื่นไกรสรวิชิตนั้นก็นับว่าเปน อ. ชั้น ๓ เหมือนกัน

(๑) หม่อมน้อย มีหม่อมเจ้าองค์ที่ ๒ เปนชาย นามว่า "หม่อมเจ้าจินดา" (๑)

(๒) หม่อมอิ่ม มีหม่อมเจ้าองค์ที่ ๔ เปนชาย นามว่า "หม่อมเจ้าอลงกรณ์" (๒)

หม่อมเจ้าทั้ง ๒ นี้ และหม่อมเจ้าอื่น ๆ ในกรมหมื่นไกรสรวิชิตทุกองค์นับว่าเปน อ. ชั้น ๔ เพราะว่าถึงพระบิดาจะเกี่ยวข้องกับราชินิกูลก็ดี แต่ก็เปนสายเขย

บัดนี้จักกล่าวถึงสกูลท้าวทรงกันดาล (ทองมอญ) อ. ชั้น ๔ ต่อไปตามลำดับ บุรพชนในสกูลนี้ได้กล่าวไว้แล้ว และสายหม่อมทับสามีท่านผ่องก็ได้กล่าวแล้วเหมือนกัน จักกล่าวแต่ทางหม่อมทับ ซึ่งเปน อ. ชั้น ๒ นั้น คือ

---

(๑) บิดาเจ้าพระยาวิชิตวงศวุฒิไกร (คลี่) และเจ้าพระยาอภัยราชา (ลบ)
(๒) บิดาพระยาศรีวรวงศ (จิตร) แลพระยาวิชิตวงศวุฒิไกร (สทธิ์)

(๑) **พระศรีวิโรจน์** (หม่อมอ่อน) อ.ชั้น ๒ มีภรรยา (แต่ที่ทราบ) ๓ คน (ชื่อใด ๆ ไม่ทราบ) เปน อ.ชั้น ๒ ทั้ง ๓ คน คน ๑ มีบุตร์ ๓ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "เพ็ชร์" เปนมหาดเล็กหลวง

ที่ ๒ ช. ชื่อ "พลาย"

ที่ ๓ ช. ชื่อ "บัว"

ภรรยาหม่อมอ่อนอีกคน ๑ มีธิดา ๓ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "สิน"

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "ส่วน"

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "ส่อน"

ภรรยาอีกคน ๑ มีธิดา (ตามที่ทราบ) ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ "ปราง" มีบรรดาศักดิ์ปรากฏว่า "ท้าวยศมณเฑียร" เปนท้าววิเศษปากบาตร เรียกกันแต่ว่า "ท้าวปราง"

บรรดาบุตร์และธิดาหม่อมอ่อนทั้งปวงเปน อ.ชั้น ๓ เพราะเปนสายเขย

นายเพ็ชร์ อ.ชั้น ๓ เปนสามีท่านสิน น้องสาวต่างมารดา อ.ชั้น ๓ ด้วยกัน มีบุตร์และธิดา ๓ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "กล่อม"

ที่ ๒ ช. ชื่อ "โนรี" เปนพระยาสุรบดินทร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดไชยนาท

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "ฉิม"

ท้าวปราง อ. ชั้น ๓ เปนภรรยาหลวงพลสงคราม (กลิ่น) เปน อ. ชั้น ๓ มีบุตรและธิดา (เท่าใดไม่ทราบ) จักกล่าวแต่คนเดียว คือ

ช. ชื่อ "น้อยแดง" (มีคำกล่าวกันว่าเปนแต่บุตรเลี้ยง)

บรรดาหลานพระศรีวิโรจน์ (อ่อน) ทุกคนเปน อ. ชั้น ๔ เพราะว่าถึงบิดามารดาจะเกี่ยวข้องกับราชินิกูลก็ดี แต่ต้องนับว่าเปนสายเขย

(๒) **พระอักษรสมบัติ** (หม่อมทับ) อ. ชั้น ๒ แต่มาเปนสามีท่านผ่อง ร. ชั้น ๓ จึงนับเปน ข. ชั้น ๓ ด้วย บุตรและธิดาทาง ร. ชั้น ๓ ได้กล่าวแล้ว จักกล่าวในที่นี้แต่ทาง อ. ชั้น ๒ คือหม่อมทับ มีภรรยา (ตามที่ทราบ) อีกคนหนึ่งเปน อ. ชั้น ๒. (ไม่ทราบชื่อ) มีธิดาคน ๑ ชื่อ "แจ่ม" เปน อ. ชั้น ๓. ท่านแจ่มเปนภรรยาคุณอัมพวัน (ซึ่งเรียกกันแต่เพียงว่า "คุณวัน") เปนโอรสพระเจ้ากรุงธนบุรี

อนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างท่านผ่อง ร. ชั้น ๓ ซึ่งเปนภรรยาหม่อมทับนั้น ย่อมโยงความสนิทถึงหม่อมทิมซึ่งเปนน้องนางหม่อมทับ และเปนมารดาคุณอัมพวัน โอรสพระเจ้ากรุงธนบุรี บรรดาพวกพระเจ้ากรุงธนบุรีโดยมากย่อมฝากใฝ่อยู่ในราชินิกูลรัชกาลที่ ๓ เช่นท่านกลิ่นหลานคุณอัมพวัน ได้เปนพระพี่เลี้ยงสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงวิสุทธิกระษัตรีย์ เปนต้น เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว เปนพระพี่เลี้ยงสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชสืบต่อมา ทั้งดูดื่มให้ธิดาของโอรสพระเจ้ากรุงธนบุรี

ผู้อื่น เช่นพระพงศ์นรินทร์เปนต้นเข้าฝากไฝ่อีกด้วย คือคุณปลัดเสงี่ยมได้มีหน้าที่เปนผู้อุปการสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีทั้ง ๔ พระองค์ และท่านจั่นธิดาพระพงศ์นรินทร์อีกผู้ ๑ ได้เปนพระนมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีผู้อื่นอีกหลายคนไม่จำเปนต้องกล่าวล้วนเปนสกูลอื่นสายเขย เมื่อกล่าวตามลำดับชั้นราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ นี้ จัดว่าคุณอิ่มพวันเปน ข. ชั้น ๓ ท่านแจ่มกับคุณอิ่มพวันทั้ง ๒ นี้มีธิดา ๑ คน (ตามที่ทราบ) คือ

ชื่อ "แสง" เปนหม่อมห้ามเจ้าต่างกรม (๑) หม่อมแสงนี้นับว่าเปน อ. ชั้น ๔ เพราะถึงว่ามารดาจะเกี่ยวข้องกับราชินิกูลก็ดี แต่ต้องนับว่าเปนสายเขยและสายสะใภ้ต่อมา

(๓) **หม่อมทิม** อ. ชั้น ๒ เปนสนมพระเจ้ากรุงธนบุรี (สิน) มีโอรสคือ คุณอิ่มพวัน ข. ชั้น ๓ ที่เปนสามีท่านแจ่ม อ. ชั้น ๓ ธิดาหม่อมทับนั้น ทั้ง ๒ ธิดาก็คือ ญ. หม่อมแสง อ. ชั้น ๔ คนเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาแล้ว และเหตุผลที่ต้องนับว่าเปน อ. ชั้น ๔ ก็เช่นเดียวกัน

(๔) **หม่อม (อะไรไม่ทราบชื่อดังกล่าวแล้ว)** เปนธิดาท้าวทรงกันดาล (ทองมอญ) คนที่สุด ซึ่งเปน อ. ชั้น ๒ และเปน ส. ชั้น ๓ เพราะเปนภรรยานายนาค ร. ชั้น ๓ นั้น มีบุตรและธิดาได้กล่าว

---

(๑) เปนหม่อมห้ามในกรมพระพิทักษ์เทเวศร เปนหม่อมมารดาพระองค์เจ้าสิงหนาทราชดุรงค์ฤทธิ พระบิดาเจ้าพระยาเทเวศรวงศวิวัฒน์ (หลาน)

นามมาแล้ว ในส่วนบุตรและธิดานายนาค มีพระยารัตนอาภรณ์ (แดง) เปนต้น บรรดาบุตรและธิดาหม่อม (ที่ไม่ทราบชื่อ) ผู้นี้นับเปน อ. ชั้น ๓ แต่เมื่อนับทางบิดา คือนายนาค ร. ชั้น ๓ นั้นเปน ร. ชั้น ๔ ตามเหตุผลที่ได้กล่าวแล้วในตอนบุตรและธิดานายนาค ร. ชั้น ๓ นั้น

บัดนี้ จักได้กลับกล่าวถึงสายบุตรและธิดาพระนมรอดน้องนางพระชนนี เพ็ง ต่อไปตามลำดับ

(๑) **นายบุญมี** มหาดเล็ก ร. ชั้น ๓ (มีภรรยาไม่ทราบชื่อ) เปน ส. ชั้น ๓ มีบุตรและธิดา ๓ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "บุญมาก" ไม่มีสามี เปนพนักงานเผ้าหอพระธาตุมณเฑียร ในพระบรมมหาราชวัง

ที่ ๒ ช. ชื่อ "สี"

ที่ ๓ ช. ชื่อ "สังข์"

(๒) **ท้าวศรีสัจจา (ลิ้ม)** ร. ชั้น ๓ มีสามีชื่อนายปานเปน ข. ชั้น ๓ มีบุตรและธิดา ๒ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "กลีบ" เปนท้าวทองกีบม้า

ที่ ๒ ช. ชื่อ "พัน"

บรรดาบุตรและธิดาของนายบุญมีและท้าวศรีสัจจา (ลิ้ม) นั้นเปน ร. ชั้น ๔ เพราะเปนบุตรและธิดาของบุตรและธิดาน้องนางพระชนนี

ส่วนสายธิดาของนายน้อย น้องยาพระชนนี เพ็ง ต่างชนนี คือ

ท่านเสม ร. ชั้น ๓ นั้นเปนภรรยาพระยาจุฬาราชมนตรี (แก้ว) สกุลเฉกอหมัด เปนแขกชาติเปอเซียครั้งกรุงศรีอยุธยา จักไม่กล่าวถึง

บุรพบุรุษในสกูลนั้นในลำดับนี้ และสกูลเฉกอหมัดนั้นเปนสกูลเดียวกันกับสายพระยาจุฬาราชมนตรีครั้งกรุงเก่า กับสายเจ้าพระยาอัครมหาเสนา (บุนนาค) สามีเจ้าคุณพระราชพันธ์ชั้น ๑ (นวล) พระน้องนางสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีในรัชชกาลที่ ๑ ของกรุงรัตนโกสินทร์ ท่านเสม ร. ชั้น ๓ กับพระยาจุฬา (แก้ว) ผู้ที่จัดลำดับว่าเปน ข. ชั้น ๓ ทั้ง ๒ คนนี้ มีธิดา ๓ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "แจ่ม"

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "นก"

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "หงส์" เปนเจ้าจอมในรัชชกาลที่ ๑ ทั้ง ๓ คนนี้ นับเปน ร. ชั้น ๔ เพราะเปนธิดาท่านเสม ร. ชั้น ๓ อันเปนธิดาของน้องยาพระชนนี่แต่ต่างชนนี่

ส่วนสายบุตร์ท่านสาดน้องนางพระชนนี่เพ็งต่างชนนี่ คือ

พระนนทบุรี (ม่วง) ร. ชั้น ๓ มีภรรยา (ไม่ทราบชื่อ) มีบุตร์ (ตามที่ทราบได้) ๑ คน คือ

ช. ชื่อ สองเมือง ได้เปนพระยาไกรโกษา ตำแหน่งพระคลังฝ่ายพระราชวังบวร

พระยาไกรโกษา (สองเมือง) หรือบุตร์และธิดาพระนนทบุรี (ม่วง) ผู้อื่นนับเปน ร. ชั้น ๔ เพราะเปนบุตร์และธิดาของ ร. ชั้น ๓ อันเปนบุตร์น้องนางพระชนนี่แต่ต่างชนนี่

ราชินิกูลชั้น ๕

บัดนี้ จักกล่าวถึงราชินิกูลรัชกาลที่ ๓ ชั้น ๕ สืบไป

ทางพระชนกจัน

(๑) พระยารัตนอาภรณ์ (แตง) ร. ชั้น ๔ (บุตร์นายนาค) มีภรรยาชื่อจั่น (สกูลใดไม่ทราบ) เปน ส. ชั้น ๔ มีบุตร์ธิดา ๓ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "แจ่ม"

ที่ ๒ ช. ชื่อ "เนตร์"

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "เกด"

มีภรรยาน้อยตามที่ทราบอีก ๒ คน ๆ ๑ ชื่อ. เอี่ยม เปน ส. ชั้น ๔ มีธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ สมบุญ (ใหญ่) อยู่กับสมเด็จกรมพระยาสุดารัตนราชประยูร

ภรรยาน้อยอีก ๑ คน ชื่อ "พุด" เปน ส. ชั้น ๔. มีบุตร์ ๑ คน คือ

ช. ชื่อ เลียบ

บรรดาบุตร์และธิดาพระยารัตนอาภรณ์ (แตง) ทุกคนนับเปน ร. ชั้น ๕ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๔

(๒) ท่านบุญมี ร. ชั้น ๔ (ธิดานายนาค) เปนภรรยาพระนวโชติราชเศรษฐี (รอด) เปน ข. ชั้น ๔ มีบุตร์และธิดา ๔ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "ทองสุก" เปน ร. ชั้น ๕

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "เนย"